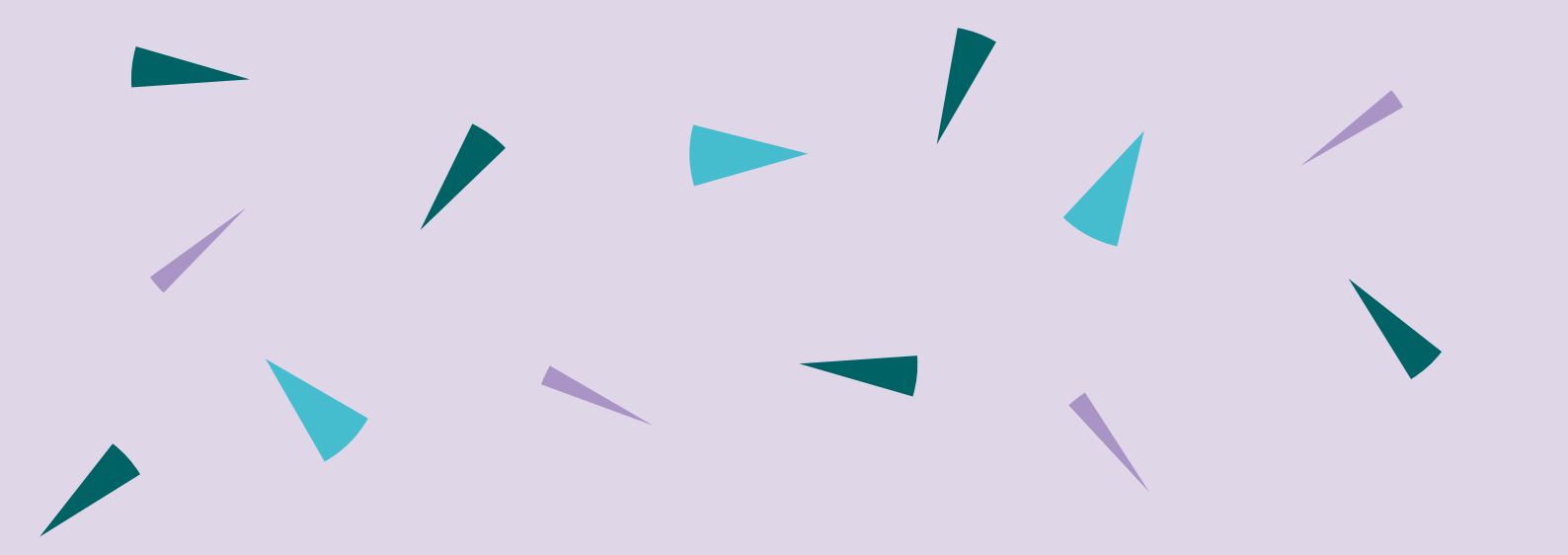

КА ПРАВЕДНОМ ОБРАЗОВАЊУ

ВОДИЧ

за спречавање сегрегације
у установама образовања и
васпитања и предузимање
мера за десегрегацију

Елиминација било ког вида сегрегације у друштву изазов је сваког друштва, као и образовног система. Предузимањем адекватних мера у циљу решавања узрока ове негативне друштвене појаве стварамо услове за остваривање права сваког детета на квалитетно образовање, које је засновано на социјалној правди и принципу једнаких шанси без дискриминације и издвајања. Зато је обавеза свих нас стварање подстицајног и безбедног окружења које у фокус ставља најбољи интерес детета и доприноси и индивидуалном и друштвеном развоју.

Министарство просвете усвојило је два подзаконска акта- Правилник о ближим критеријумима за препознавање облика дискриминације од стране запосленог, детета, ученика или трећег лица у установи образовања и васпитања и Правилник о поступању установе у случају сумње или утврђеног дискриминаторног понашања и вређања угледа, части или достојанства личности која обавезују све нас, а чија примена је, због сложеност конструкта дискриминације, веома комплексна.

У сарадњи Министарства просвете са међународним организацијама и организацијама цивилног друштва припремљене су Брошура за родитеље и Брошура за запослене у установама образовања и васпитања, а Водич који је пред нама представља активност која чини комплетним ресурсе у образовању за примену легислативе којом се стиже до праведног и недискриминативног образовања и друштва у целини.

Анамарија Вичек,
државна секретарка
Министарства просвете

Превенција сегрегације у образовању једно је од најмоћнијих средстава социјалне инклузије маргинализованих група. Остваривање услова у којима сва деца имају доступно и квалитетно образовање је комплексан посао, који подразумева ангажовање много актера на националном, локалном и школском нивоу.

Дечја фондација Песталоци реализује образовне пројекте у Србији од 2004. године са циљем остваривања праведног квалитетног образовања за сву децу, посебно децу и младе из осетљивих група. Дечја фондација пружа подршку институцијама локалне самоуправе да преузму одговорност за приступ квалитетном образовању свих ученика и да уз подршку Министарства просвете обезбедимо остваривање права на образовање прописано Конвенцијом о правима детета.

Локалне самоуправе имају кључну улогу у спровођењу инклузивне образовне политике уписа у школе, односно у обезбеђивању да ниједна школа на територији општине не настане или током година, услед демографских или образовних промена, не постане у потпуности или претежно ромска школа. Зато верујемо да пројекат *Партнерство за праведно квалитетно образовање* креира добре моделе који доприносе превенцији сегрегације у одабраним локалним заједницама, а који могу бити инспирација и за друге средине. Један такав пример је и овај Водич који треба да олакша школама да препознају и благовремено и адекватно реагују на прве знаке могуће сегрегација како би не само спречили даљу сегрегацију него и побољшали квалитет наставе и живота деце у школи.

Иако је Министарство просвете ближе уредило критеријуме за препознавање дискриминације и процедуре за поступање установа, још увек постоје недоумице у школама када се пријављује и поступа у ситуацијама дискриминације. Дискриминација се ређе пријављује и често се не одваја од ситуација насиља или се не препознаје као основ.

Зато сматрамо да ће овај Водич, који је настао у сарадњи са Министарством, наћи широку примену и у школама ван пројекта и да ће његова примена бити још један корак на путу достизања праведног и квалитетног образовања.

Славица Кијевчанин,
Дечја фондација Песталоци

Водич је настао у оквиру пројекта Партнерство за праведно квалитетно образовање који реализује ЦИП-Центар за интерактивну педагогију, уз подршку Дечје фондације Песталоци и Министарства просвете

Садржај

Увод	4
Од стереотипа до сегрегације	6
Сегрегација	10
Превенција сегрегације	12
Интервенција	16
Тим за заштиту од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања ...	19
Закључак	24
Прилози	25
Прилог 1: Законски и подзаконски оквир	25
Прилог 2: Листа ресурса	26
Прилог 3: Пример структуре програма превенције дискриминације	26
Прилог 4: Превентивне активности на спречавању сегрегације	29
Прилог 5: Чек-листа за процену квалитета програма превенције дискриминације	31

Београд, 2022. година

УВОД

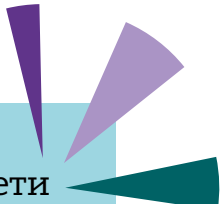
Право на равноправност и недискриминацију у образовању, као и право на заштиту од дискриминације гарантовано је универзалним међународним документима о људским, мањинским и правима детета. Један од основних принципа образовног система је поштовање људских права и права сваког детета, ученика и одраслог уз уважавање људског достојанства, промовисање образовања и васпитања у демократски уређеној и социјално одговорној установи у којој се негују отвореност, сарадња, толеранција, јачање свести о културној и цивилизацијској повезаности у свету, посвећеност основним моралним вредностима, вредностима правде, истине, солидарности, слободе, поштења и одговорности. Феномен сегрегације прати многа друштва и има различите појавне облике.

Подзаконска акта¹ Министарства просвете дефинишу сегрегацију у образовању „као посебно тежак случај дискриминације у спровођењу образовно-васпитног процеса“. Иако у нашем друштву разлози због којих долази до издвајања деце и ученика не произлазе из лоших намера и најчешће су последица неуочавања ризика од сегрегације, ове негативне појаве представљају врло озбиљно кршење људских права деце.

Опште прихваћено мишљење којим се руководе и креатори образовне политике полази од становишта да је период раног детињства и година проведених у школи од кључног значаја за остваривање дечјих права, а истовремено представља основ за сазревање у смислу физичког, културног и личног идентитета. Свеобухватна и одржива инклузија све деце у систем образовања доноси вишеструке добити и на индивидуалном плану и на плану установе образовања и васпитања, као и добробити за ширу друштвену заједницу. Инклузивну школу карактеришу принципи праведности и отворености, што значи да школа обезбеђује равноправне могућности за напредовање за сву децу и ученике, водећи рачуна о деци која немају исту стартну позицију као друга деца, међу којом су и деца и ученици припадници ромске националне мањине, избеглице/мигранти и тражиоци азила, деца са сметњама у развоју и инвалидитетом.

Учење кроз непосредну и континуирану интеракцију у вршњачкој групи која подстиче различитост доприноси јачању осећаја самопоуздања код деце и развијању осећања припадности. Кад се овоме придода упознавање и прихватање различитих култура, развијање разумевања за различитост – етничку, језичку, културолошку, развијање критичког мишљења, добијамо будућег корисног члана друштва. Школа мора бити сигурно место за учење, узајамно уважавање, дружење и лични развој сваког детета.

Добробит од разбијања сегрегације има и локална заједница, кроз улагање у десегрегацију у образовању, континуирану подршку локалних услуга и потенцирање синергијског деловања у циљу елиминисање ове негативне друштвене појаве.

„Сегрегација штети приликама за учење деце и представља јасну неправду према мањинским и другим угроженим групама људи, што такође и продужава њихову маргинализацију.“

Нилс Муижниекс

¹ Правилник о ближим критеријумима за препознавање облика дискриминације од стране запосленог, детета, ученика или трећег лица у установи образовања и васпитања, *Сл. гласник РС, број 22 од 4. марта 2016* - <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/ministarstva/pravilnik/2016/22/1/reg> и Правилник о поступању установе у случају сумње или утврђеног дискриминаторног понашања и вређања угледа, части или достојанства личности, *Сл. гласник РС, бр. 65/2018* - <https://www.paragraf.rs/propisi/pravilnik-postupanju-ustanove-slucaju-sumnje-utvrdjenog-diskriminatornog-ponasanja.html>

Настајање сегрегације је најчешће постепено и није лако уочљиво. Када се сегрегација уочи, најчешће су дилеме како реаговати, како започети процес десегрегације, како сачувати достојанство и интегритет свих учесника у овом компликованом и дугом процесу?

Наша намера је да, кроз смернице за препознавање и спречавање сегрегације, приближимо принцип праведности и постојећа подзаконска акта ради ефикаснијег предузимања мера за десегрегацију одговарајући на питања: КО, КАДА, КАКО?

ОД СТЕРЕОТИПА ДО СЕГРЕГАЦИЈЕ – појмови и њихова међузависност

Стереотипи подразумевају унапред створено и **широко прихваћено мишљење** о одређеној групи, при чему се свим припадницима групе приписују иста обележја и негирају њихове индивидуалне карактеристике. Стереотипи су основа за предрасуде.

Пример:

Сиромашна деца нису заинтересована за школу и углавном крше школска правила.

Девојчице треба да буду нежне, послушне и пристојне.

Деца са сметњама у развоју немају никакве добити од похађања редовних школа

Предрасуде су изграђени **ставови** (најчешће негативни) према нечему и некоме. Подразумевају научени образац мишљења који је логички неоснован, упорно одржаван социјални став према некој групи, који се лако шири и снажно утиче на формирање негативног мишљења и односа према одређеној групи. Предрасуде су у основи дискриминације и дискриминаторног понашања.

Пример предрасуда:

Сиромашни људи су сами криви због своје ситуације.

Деца која живе у граду су паметнија од деце која живе на селу.

О васпитању деце треба да брину искључиво мајке.

Дискриминација и дискриминаторно поступање у образовању и васпитању је свако **неоправдано прављење разлике, неједнако поступање или пропуштање радње** према појединцу или групи, на отворен или прикривен начин, а које се заснива на **личном својству**. Дискриминација подразумева повређено лично својство.

Лична својства су боја коже, порекло, држављанство, статус мигранта, односно расељеног лица, национална припадност или етничко порекло, језик, верско или политичко убеђење, пол, родни идентитет, сексуална оријентација, имовно стање, социјално и културно порекло, рођење, генетске особености, здравствено стање, сметња у развоју и инвалидитет, брачни и породични статус, осуђиваност, старосна доб, изглед, чланство у политичким, синдикалним и другим организацијама.

■ Шта је насиље, а шта дискриминација?

Под насиљем и злостављањем подразумева се сваки облик једанпут учињеног, односно понављаног вербалног или невербалног понашања које има за последицу стварно или потенцијално угрожавање здравља, развоја и достојанства личности детета и ученика или запосленог. Сваки облик дискриминације стога представља насиље, јер угрожава здравље, развој и достојанство личности детета и ученика или запосленог. Међутим, сваки облик насиља није истовремено и дискриминација. Кључна разлика између насиља и дискриминације је у томе што приликом утврђивања дискриминације мора да постоји повређено неко лично својство лица које трпи насиље. Код насиља лично својство изостаје.

Пример:

Ако се двоје деце/ученика посвађају или дође до физичког сукоба, ради се о ситуацији насиља. Међутим, уколико једно од деце/ученика вређа друго на основу неког личног својства (породице, пола, социјалног статуса), ту ситуацију треба пријавити као дискриминаторно понашање.

Уколико дечак и девојчица дођу у физички сукоб или размене непримерене коментаре, то представља ситуацију насиља. Међутим, уколико дечак вређа девојчицу на основу личног својства (на пример пола), онда је реч и о дискриминацији.

Уколико је ученик увредио ученика на националној основи, а ученик му узвратио физичким нападом, онда имамо елементе дискриминаторног понашања (вређање на националној основи) и елементе физичког насиља (физички напад).

■ Најчешће дилеме/изазови и одговори

Шта када ситуација има елементе и насиља и дискриминације?

Уколико ситуација има елементе и насиља и дискриминације, прикупљају се све чињенице и тим за заштиту од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања процењује ниво насиља и дискриминације, а у складу са проценом предузима даље активности и мере.

Која је разлика између вређања угледа части и достојанства личности и дискриминације?

Вређање угледа, части или достојанства личности у установи јесте понашање лица или групе лица које може да има обележја психичког и социјалног насиља или злостављања. Када се узнемиравањем и понижавајућим поступањем повређује неко од личних својстава, понашање се квалификује као дискриминација.

Шта се предузима када се дискриминаторно понашање догоди ван установе?

Када се дискриминаторно понашање догоди ван простора установе, у било које време, а од стране учесника у образовању, образовна установа предузима мере појачаног васпитног рада у установи, без вођења васпитно-дисциплинског поступка.

Да ли се на првом и другом нивоу дискриминације укључују и друге институције сем установе?

За сваки процењени ниво дискриминације директор установе обавештава надлежну школску управу у року од 24 часа.

Уколико је у оквиру интервенције неопходно укључивање спољашње заштите као што су здравствена служба, установа социјалне заштите, полиција, надлежна школска управа, јединица локалне самоуправе, Министарство просвете (у даљем тексту Министарство), Повереник за заштиту равноправности (у даљем тексту Повереник), правосудни органи и др., тим за заштиту од дискриминаторног понашања то увек квалификује као трећи ниво дискриминације.

Шта ако је покренут прекршајни или судски поступак?

Покренут прекршајни или судски поступак не утиче на предузимање интервентних мера и активности на нивоу установе.

■ Утврђивање одговорности за дискриминаторно понашање:

У случају дискриминаторног понашања:

- Запосленог – одговорност се утврђује у дисциплинском поступку.
- Учесника образовања – одговорност родитеља за дискриминаторно понашање његовог детета се утврђује у прекршајном поступку, а одговорност ученика се утврђује у васпитно-дисциплинском поступку.
- Родитеља – одговорност се утврђује пред Повереником или у судском поступку.
- Трећег лица – одговорност се утврђује пред Повереником или у судском поступку.

МОТИВ ИЛИ НАМЕРА извршиоца дискриминације НИЈЕ ОД ЗНАЧАЈА приликом утврђивања одговорности.

Сегрегација је посебно тежак облик дискриминације јер подразумева **издвајање** деце, ученика на основу њиховог **личног својства**. Сегрегација подразумева одвајање припадника одређене групе од других лица или група лица, а у образовању и васпитању – издвајање одређених категорија учесника у образовању у специјалне школе, посебне предшколске и школске објекте, посебне групе, одељења или подгрупе у оквиру одељења.

Ризик од сегрегације – уколико у пракси имамо само основану претпоставку о сегрегацији по националној основи, али не и изјашњење о националној припадности ученика, на основу процене установе (Тим школе за заштиту од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања, директор), предузимају се мере превенције од сегрегације.

Структура становништва на нивоу јединице локалне самоуправе. Подаци у вези са структуром становништва на нивоу јединице локалне самоуправе су неопходни у процесу утврђивања одступања структуре деце и ученика у установи, односно одељењу. Подаци треба да буду доступни како би се избегле нејасноће и конфузија приликом утврђивања сегрегације и предузимања мера десегрегације.

Тим за заштиту од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања планира (у даљем тексту тим за заштиту) организује и стара се о спровођењу мера и активности у установи на превенцији дискриминаторног понашања и насиља самостално и у сарадњи са другим тимовима – за инклузивно образовање, самовредновање и др.

Поред превентивних активности, тим за заштиту има важну улогу у интервенцији, тј. поступању у свим оним ситуацијама када постоји сумња на дискриминаторно понашање. Тим учествује у прикупљању информација и консултацијама, у процени ризика од дискриминаторног понашања, предлагању мера директору установе и сачињавању плана заштите за учеснике дискриминаторне ситуације. Тим је задужен и за чување документације у вези са конкретним ситуацијама и предметима.

План десегрегације – Планиране мере и активности које ће се спроводити у установи у процесу десегрегације. У поступку израде плана десегрегације консултују се и активно укључују све заинтересоване стране (родитељи, деца и ученици, представници ученичког парламента, јединица локалне самоуправе, центар за социјални рад, здравствену заштиту, цивилно друштво). План десегрегације утврђује се на основу анализе узрока сегрегације, специфичности установе и расположивих ресурса. Њиме се дефинишу: временска динамика остваривања, одговорна лица, интервентне активности, праћење ефеката и кориговање мера у складу са резултатима праћења и показатељи којима се прате резултати.

Акциони план десегрегације – Заједнички план Министарства и јединице локалне самоуправе у циљу десегрегације. Када установа није у могућности да сама, сопственим ангажовањем, реши проблем сегрегације (јер активности превазилазе границе њених објективних могућности), у решавање проблема се активно укључују орган локалне самоуправе, Министарство, преко надлежне Школске управе, ради предузимања заједничких мера и активности и доношења акционог **плана десегрегације**.

Програм превенције дискриминације и дискриминаторног понашања и вређања угледа, части или достојанства личности (у даљем тексту: програм превенције) део је предшколског, односно школског програма и развојног плана, а конкретизује се годишњим планом рада установе. Програмом превенције одређују се мере и активности којима се обезбеђује остваривање циљева превенције свих облика дискриминације и дискриминаторног поступања. Превенција сегрегације треба да буде део програма превенције кад постоји ризик, сумња или је утврђена сегрегација у установи.

Програм заштите од насиља, злостављања и занемаривања: Установа програмом заштите од насиља, злостављања и занемаривања одређује мере и активности које обезбеђују развијање и неговање позитивне атмосфере и безбедно окружење (у даљем тексту: програм заштите). Превенција насиља, злостављања и занемаривања, као један од приоритета у остваривању образовно-васпитног рада планира се развојним планом и саставни је део годишњег плана рада.

СЕГРЕГАЦИЈА

Сегрегација подразумева одвајање припадника одређене групе од других лица или група лица, а у образовању и васпитању – издвајање одређених категорија учесника у образовању у специјалне школе, посебне предшколске и школске објекте, посебне групе, одељења или подгрупе у оквиру одељења, из разлога који није у складу са Законом и посебним законом. Без обзира на постојање намере или других околности, сегрегација је драстично одступање од структуре деце и ученика са подручја јединице локалне самоуправе када то није последица специфичности установе у складу са законом, **односно ако је више од 25% деце из осетљивих друштвених група у предшколској установи и ученика у основној школи, групи и одељењу појединачно.**

■ Најчешће дилеме/изазови и одговори

Шта јесте сегрегација, а шта није?

Сегрегација је драстично одступање структуре деце и ученика од структуре становништва са подручја јединице локалне самоуправе у којој се налази установа. Сегрегација представља формирање посебних одељења за ученике којима је потребна додатна образовна подршка, у оквиру редовне школе, а сегрегација није формирање одељења на језику националних мањина у складу са Законом.

Пример:

у нашем систему, поред наставе на српском језику, реализује се и настава на осам језика националних мањина, те формирање одељења у којима се настава реализује на језику националне мањине није сегрегација. Ако је установа на подручју јединице локалне самоуправе у близини насеља у коме живи национална мањина или осетљива друштвена група, структура деце и ученика у установи треба да одражава структуру становништва целе јединице локалне самоуправе, осим ако се ради о образовању на језику националне мањине, у складу са Законом.

Сегрегација је формирање посебних група продуженог боравка за ученике на основу њиховог личног својства, нпр. на основу припадности ромској заједници, док сегрегација није похађања одређене секције или ваннаставне активности у посебним групама за ученике који показују посебне способности и интересовања.

■ Сегрегација – одвајање од других учесника и искључивање из активности групе или одељења

Ако се ученик због свог личног својства неоправдано одваја од других учесника и/или искључују из активности групе или одељења.

Пример:

ученик се по основу његовог личног својства смешта у посебну клупу, издваја од других. Неважно је да ли је почетна намера условно добра када наставник/ца наводи „да би му се дала посебна подршка у образовању, да би био мирнији...“, ученик је на овај начин издвојен од других, шаље се лоша порука другој деци да је потребно да га избегавају...

Слична ситуација је и када ученик са сметњама у развоју и поремећајем понашања не иде на екскурзију уз оправдање да „не постоје адекватни услови и нема ко да га пази“...

■ Сегрегација – формирање засебне групе или одељења

Неоправдано формирање посебних одељења за учеснике у образовању по основу њиховог личног својства.

Пример:

ученици из подстандардног, нехигијенског насеља, због превоза, смештени су у посебна одељења. Оправдање је да би се почетак и крај наставе ускладио са превозом ученика. Али заправо је подржано издвајање групе ученика, онемогућено повезивање и равноправно учешће у активностима свих ученика.

■ Драстично одступање структуре учесника у образовању

Сегрегација на нивоу установе јавља се ако у групи, одељењу, односно у установи структура учесника у образовању у погледу припадности различитим етничким и другим осетљивим друштвеним групама драстично одступа од структуре деце и ученика са подручја локалне самоуправе (осим уколико је то последица специфичности установе, у складу са Законом).

Драстично одступање структуре деце и ученика у установи од структуре на територији локалне самоуправе, када то није последица специфичности установе у складу са Законом, јесте више од 25% деце из осетљивих друштвених група у предшколској установи и ученика у основној школи, групи и одељењу појединачно.

Драстично одступање структуре учесника у образовању

Уколико у пракси имамо само претпоставку, не и изјашњење о националној припадности ученика, на основу процене установе (тима за заштиту, директора), предузимају се мере превенције од сегрегације.

На пример, школа у близини ромског насеља обухвата само децу из тог насеља. Већинско становништво избегава упис јер „не желе да им деца похађају школу са Ромима, квалитет наставе је лошији, захтеви наставника су нижи, постигнућа ученика су нижа, сталне туче и расправе, није безбедно...“

ПРЕВЕНЦИЈА СЕГРЕГАЦИЈЕ

Мере и активности за спречавање сегрегације када постоји сумња или ризик од сегрегације су следеће:

- Креирање и реализација превентивних активности које прописује Правилник
- Превенција сегрегације треба да буде део програма превенције дискриминације и дискриминаторног понашања
- Сарадња са јединицом локалне самоуправе и другим локалним актерима (центар за социјални рад, организације цивилног друштва) у циљу планирања праведних уписних политика

Примери за поједине ситуације сегрегације:

Ситуација:

Због обавезности похађања припремног предшколског програма у формирану групу предшколаца се уписују само деца ромске националности. Деца друге националности се исписују и уписују у другу васпитну групу, односно други вртић.

Предлог за мере превенције:

укључивање деце ромске националности у предшколске установе од најранијег узраста, организовање превоза за децу ромске националности до предшколске установе, ангажовање педагошког асистента са знањем ромског језика за пружање подршке деци и породицама из ромске заједнице, организовање активности у установи усмерених на превазилажење стереотипа и предрасуда, укључивање представника мањинских заједница у савете родитеља, промотивне активности установе у заједници.

Ситуација:

Ученици ромске националности упућују се у школу коју већ похађа већина ученика ромске националне мањине, док се из исте школе исписују ученици већинске популације и уписују у друге школе у околини, а на територији исте општине.

Предлог за мере превенције:

формирање тима на нивоу локалне самоуправе који се бави планирањем уписа и одређивањем подручја школа (рејонизацијом), учешће представника школа у изради плана уписа на нивоу локалне самоуправе уз вођење рачуна о равномерној заступљености припадника националних мањина и већинског становништва у установама образовања и васпитања, сарадња директора различитих школа на нивоу актива директора, укључивање родитеља ученика из осетљивих друштвених група у школски живот, превентивни рад са родитељима већинске популације са циљем унапређивања свести о људским, мањинским и правима деце, промотивне активности установе у заједници.

СЕГРЕГАЦИЈА -превенција-

Школа (установа)

- Планирање и праћење уписа
- Формирање одељења
- Организовање активности
- Јачање капацитета запослених
- Сарадња са родитељима
- Укључивање (родитеља деце припадника националне мањине)
- Додатна подршка

ЈЛС

- Рејонизација
- Структура становништва
- Учешће
- Заједнички план са школама

Школска управа

- Стручна подршка
- Учешће
- Праћење

Инспекција

- Саветодавни рад

У оквиру припрема за нову школску/радну годину

Улога установе у којој стичу образовање припадници националних мањина, припадници осетљивих друштвених група или ученици са сметњама у развоју:

- **Уписна политика** – Превенција сегрегације подразумева да се благовремено реагује у смислу праћења уписа ученика у први разред основне школе. Релевантне институције, школе са ширег подручја школе која је у ризику од сегрегације, надлежни орган у јединици локалне самоуправе и надлежна школска управа Министарства, заједничким активностима доприносе превенцији сегрегације.
- **Формирање одељења** – формирање етнички, језички, социјално разноврсних група или одељења;
- **Формирање нових одељења у 5. разреду** ако се укључују ученици из издвојених одељења;
- Организовање активности које су усмерене на **подизање свести запослених** у установи и **родитеља** о препознавању и мерама за спречавање сегрегације;
- **Јачање капацитета запослених** за пружање додатне подршке, конципирање програма и предузимање активности усмерених на унапређивање односа међу учесницима у образовању, прихватање различитости и развоју интеркултуралности;

- Организовање састанка **савета родитеља установе** и родитељских састанака у групама и одељењима и обавештавање савета, односно родитеља о структури деце и ученика у установи, полагају деце и ученика из осетљивих друштвених група и добробитима које сва деца и ученици имају у групама и одељењима која су етнички, језички и социјално разноврсна;
- **Обезбеђивање сразмерне заступљености родитеља** деце и ученика припадника националне мањине и деце/ученика из других осетљивих група у савету родитеља и општинском савету родитеља. Установа у којој стичу образовање припадници националних мањина статутом уређује и обезбеђује сразмерну заступљеност родитеља деце и ученика припадника националне мањине, односно друштвено осетљивих група;
- **Обезбеђивање додатне подршке** за укључивање у вршњачку групу и инклузивно образовање кроз мере индивидуализације наставе, интензивног учења српског језика или језика националне мањине и друге мере подршке у складу са потребама учесника у образовању, у складу са Законом;
- **Промотивне активности установе у заједници:** приредбе, спортска такмичења, изложбе и др.

Пример из праксе:

На нивоу школе и школске управе препознато је да се школа налази у ризику од сегрегације, јер је из године у годину био приметан тренд пораста процента деце ромске националности. На иницијативу школе, уз подршку школске управе, уследило је формирање локалног тима кога су чинили представници школа, предшколске установе, дома здравља, Центра за социјални рад, јединице локалне самоуправе, организација цивилног друштва и др.

Тим је урадио анализу стања у локалној самоуправи у односу на податке о деци, план рејонизације, трендове уписа у одређене школе и сл. На основу анализе дошло се до закључка да не постоји дефинисане процедуре и јасна уписна политика, да је план рејонизације застарео, да недостају подаци о деци и породицама, да не постоје јасне процедуре и механизми за сарадњу у циљу пружања подршке деци и породицама из осетљивих група и сл.

Због тога је покренута иницијатива за израду акционог плана за праведно образовање којим се одговара на специфичне проблеме. Локални тим је организовао низ консултативних састанака и дискусија на којима су учествовали представници јединице локалне самоуправе, школа, предшколске установе, Центра за социјални рад, дома здравља, организација цивилног друштва и др. и уз ангажовање свих заинтересованих страна, планиране су активности, начини праћења и средства за реализацију акционог плана.

Примери појединих активности планираних акционим плановима:

- Формирање интерсекторског тима за образовање задуженог за прикупљање, унос и ажурирање података о деци
- Израда Протокола о сарадњи између институција
- Израда Акта о бази података и управљању подацима – дефинисање процедура и одговорности
- Анализа података о деци и породицама и одређивање подручја/региона која припадају одређеној школи/установи
- Доношење Одлуке о флексибилном плану рејонизације на петогодишњем нивоу који се ревидира на годишњем нивоу

Улога школе

- **Наставници** међусобно сарађују и сарађују са тимом за заштиту у операционализовању конкретних активности са ученицима и са родитељима свих ученика. Планирају подршку у оквиру наставног процеса и у виду укључивања ученика у различите ваннаставне активности, организовање активности које ће обезбедити међусобно упознавање и повезивање ученика, а које доприноси развијању толеранције, прихватања различитости, саосећања, смањивању социјалне дистанце и интеретничке дистанце. Са родитељима и ученицима могу да организују тематске радионице, одељенске и разредне активности.
- **Тим за заштиту** планира конкретне мере подршке у сарадњи са наставницима и одељенским старешинама, укључује Савет родитеља и ученички парламент, а на основу анализе стања. Сарађује са тимом за инклузивно образовање и другим тимовима школе по потреби. Сарађује са другим институцијама или представницима организација цивилног друштва који могу да се укључе у подршку.
- **Директор** о сумњи и ризику од сегрегације обавештава надлежни орган јединице локалне самоуправе (одсек за друштвене делатности) и надлежну школску управу. Предузима одређене мере у границама објективних могућности (формирања одељења, организација наставе). Као учесник у раду тима за заштиту директор прати доношење и обезбеђује реализацију плана заштите и других мера подршке као што је нпр. индивидуализација.

Улога школске управе

После сазнања (обавештење из установе, утврђено у оквиру посета или стручно педагошког надзора) да постоји сумња или ризик од сегрегације:

- **Пружање стручне подршке** установи на предузимању превентивних мера и активности.
- **Учешће** на заједничким састанцима и другим активностима са представницима локалне самоуправе и школа.
- **Праћење** реализације превентивних мера и активности.

Улога инспекцијске службе

По захтеву установе која је у ризику од сегрегације инспекцијска служба обавља саветодавну посету и по потреби даје препоруке.

Улога јединице локалне самоуправе

После сазнања (обавештење из школе) да постоји сумња или ризик од сегрегације:

- **Преглед структуре становништва** на нивоу јединице локалне самоуправе на основу етничке припадности.
- **Одређивање подручја школе** – рејонизација у циљу праведног уписа.
- **Организовање састанака са школом** за коју је процењено да је под ризиком од сегрегације, са школама које се налазе у њеној близини, као и са представницима школске управе, а ради планирања мера и активности са циљем превенирања сегрегације.
- **Заједнички план** у вези са праћењем уписа ученика у школу.
- **Договор и подела задужења**, одређивања носиоца активности.
- **Предузимање посебних** мера подршке за школе и ученике (додатно опремање школе ради подизања атрактивности, организовање превоза за ученика ако је потребно и сл.).

ИНТЕРВЕНЦИЈА

■ Кад се интервенише?

Кад постоји **ризик, сумња (пријава, иницијатива)** или је **утврђено** да у установи има више од **25% учесника у образовању** који су услед свог личног својства или етничке припадности организовани у **посебна одељења или групе** које нису у складу са Законом или када њихов број не одражава структуру становништва на нивоу јединице локалне самоуправе.

Интервенише се и уколико **постоји само претпоставка, не и изјашњење** о националној припадности ученика, и на основу процене установе (тима за заштиту, директора) предузимају се мере превенције од сегрегације.

■ Ко има право да покрене иницијативу за спровођење интервентних активности?

- Установа у којој постоји сегрегација
- Орган надлежан за обављање послова инспекцијског надзора
- Орган надлежан за обављање послова стручно-педагошког надзора
- Општински савет родитеља
- Повереник за заштиту равноправности грађана
- Заштитник грађана
- Покрајински заштитник грађана – омбудсман
- Организације цивилног друштва које се баве заштитом људских права

Директор је одговоран за благовремено предузимање одговарајућих мера:

- Поступа по службеној дужности или по иницијативи тако што одмах предузима мере и активности у случају када се сумња, односно када је утврђена сегрегација.
- Сазива тим за заштиту од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања ради предузимања мера и активности у установи у циљу десегрегације.

Уколико је утврђена сегрегација на нивоу установе, директор предузима следеће:

- **обавештење** (у писаном облику) о појави сегрегације у установи, предузетим мерама и о њиховим ефектима упућује надлежним органима: министру, школској управи Министарства и јединици локалне самоуправе.
- **захтев** (у писаном облику) за подршку и укључивање надлежног органа јединице локалне самоуправе, надлежне школске управе Министарства, повереника за заштиту равноправности и заштитника грађана, односно покрајинског заштитника грађана – омбудсмана.

Улога инспекције у интервенцији

По пријави да постоји ризик, сумња или постојање сегрегације:

- **Утврђује сегрегацију** – на основу увида у расположиву документацију која подразумева извештај школе и другу документацију: о упису ученика, изјашњавању родитеља, подацима и структури формираних одељења у односу на лично својство или етничку припадност учесника у образовању.
- Ако се утврди да у установи има више од 25% учесника у образовању који су услед свог личног својства или етничке припадности организовани у посебна одељења или групе које нису у складу са Законом или када њихов број не одражава структуру становништва на нивоу јединице локалне самоуправе, **налаже установи мере за десегрегацију**.
- Утврђује да ли се спроводе наложене мере десегрегације, а на основу увида у документацију школе којом се доказује поступање по мерама; по потреби извештава министра, школску управу Министарства и орган локалне самоуправе, ради предузимања заједничких мера и активности и **доношења акционог плана десегрегације**.

Улога школске управе у интервенцији

После сазнања (обавештење из школе, утврђено у оквиру посета или стручно-педагошког надзора) да постоји ризик, сумња или је утврђена сегрегација:

- Пружа **стручну помоћ** и подршку установама.
- **Сарађује** са просветном инспекцијом приликом утврђивања сегрегације у установи.
- Пружа стручну **подршку установи** током израде плана десегрегације.
- Активно **учествује у раду** током заједничких састанака са представницима јединице локалне самоуправе и са другим школама.
- **Прати** спровођење мера и активности.

Улога јединице локалне самоуправе у интервенцији

После сазнања (обавештење из школе) да постоји сумња или је утврђена сегрегација:

- **Укључивање** у рад тима за заштиту и израду плана десегрегације.
- **Организовање** састанака са школом у којој је утврђена сегрегација, са школама које се налазе у близини и са представницима надлежне школске управе у циљу решавања проблема сегрегације.
- Припрема извештаја о **структури становништва** на нивоу јединице локалне самоуправе са предлогом мера и роковима за процес десегрегације.
- **Пружање подршке** школама/установа у планирању и реализацији мера и активности током процеса десегрегације.

ТИМ ЗА ЗАШТИТУ ОД ДИСКРИМИНАЦИЈЕ, НАСИЉА, ЗЛОСТАВЉАЊА И ЗАНЕМАРИВАЊА

Улога тима за заштиту у ситуацији сегрегације:

- Анализира ситуацију, осмишљава мере и активности, координира, извештава, прати.
- Формира се проширени састав тима за заштиту зависно од потреба.
- Предлаже **план десегрегације**.

План десегрегације

У изради Плана десегрегације консултују се и укључују:

- родитељи деце и ученика који су изложени сегрегацији;
- деца и ученици који су изложени сегрегацији;
- представници родитеља деце и ученика из већинске заједнице;
- представници ученичког парламента;
- представници органа јединице локалне самоуправе надлежног за послове образовања;
- представници центра за социјални рад;
- представници дома здравља;
- представници организација цивилног друштва које се баве заштитом људских права.

Израда плана десегрегације

утврђује се на основу анализе узрока сегрегације, специфичности установе и расположивих ресурса.

План дефинише:

временску динамику остваривања, одговорна лица, интервентне активности, циљ, односно исход, праћење ефеката и кориговање мера у складу са резултатима праћења и показатеље којима се прате резултати. Трајање мера десегрегације зависи од чињеница које су утицале на појаву сегрегације и околности у којима се дешава десегрегација.

Активности у плану десегрегације

- Мере усмерене на децу/ученике (план распоређивања, рад са децом и ученицима на јачању толеранције, антидискриминације, вршњачке подршке, интеркултуралности и сл.).
- Активности усмерене на неговање инклузивне атмосфере у установи.
- Активности усмерене на запослене – обуке, радионице, радни састанци, студијске посете, учешће у реализацији пројеката.
- Јачање веза са породицом и заједницом – рад савета родитеља.
- Јачање сарадње са другим школама из окружења.

Конкретни кораци

за сарадњу са јединицом локалне самоуправе и рад на припреми плана десегрегације на нивоу локалне самоуправе:

- Установа се писаним путем обраћа јединици локалне самоуправе када постоји сумња или утврђена сегрегација.
- Након тога потребно је организовање састанка са школама које се налазе у близини уз учешће представника надлежне школске управе.
- Локална самоуправа припрема извештај о структури становништва на нивоу јединце локалне самоуправе, анализирају се капацитети школа на подручју локалне самоуправе за распоређивање и упис ученика, као и све мере подршке упису и адаптацији ученика. Локална самоуправа има значајну улогу у обезбеђивању логистичке подршке за равномеран упис ученика у предшколске установе и школе, независно од близине ромског насеља, нпр. кроз организовање превоза, обезбеђивање социјално-материјалне подршке за децу и ученике из осетљивих друштвених група како би се превенирало њихово осипање (многи ученици због тешког материјалног положаја изостају из школе јер нпр. немају адекватну обућу и одећу и сл.).

Шта ради тим за заштиту, а шта ШУ?

Тим за заштиту

је одговоран за:

- анализу ситуације
- иницирање проширеног састава тима за заштиту
- припрему, координацију и праћење реализације плана десегрегације
- укључивање и консултовање родитеља деце/ученика и саме деце и ученика који су изложени сегрегацији
- рад са родитељима деце и ученика из већинске заједнице
- укључивање представника ученичког парламента, јединице локалне самоуправе, центра за социјални рад, дома здравља и организација које се баве заштитом људских права.

О предузетим мерама десегрегације установа обавештава надлежни орган у јединици локалне самоуправе и ШУ.

Обавезе школске управе

су:

Сарадња са просветном инспекцијом приликом утврђивања сегрегације у установи, пружање стручне подршке установи током израде плана десегрегације, учешће у раду заједничких састанака и у другим активностима у процесу десегрегације, праћење ефеката предузетих мера и активности.

Надлежна школска управа Министарства прати ефекте примене плана десегрегације и о њима извештава министра.

Због осетљивости и сложености проблема тиму за заштиту је неопходна стална подршка и ангажованост стручних органа и других тимова, директора, органа управљања, савета родитеља, општинског савета родитеља и локалне заједнице. За активности које тим за заштиту планира и предлаже на нивоу установе директор задужује и остале чланове колектива, јер је неопходно да сви учествују у превенцији дискриминације и насиља.

Мере које установа примењују за појединачно дете/ученика током процеса десегрегације:

- за дете/ученика који је био изложен сегрегацији и који треба да буде премештен у другу групу/одељење, другу предшколску установу или школу израђује се план транзиције, обезбеђују се мере психо-социјалне подршке, мере индивидуализације или, по потреби, индивидуални образовни план;
- планирање укључивања детета/ученика у све школске активности, уз извршена прилагођавања на основу плана подршке или индивидуалног образовног плана;
- организовање интензивне подршке у учењу (индивидуални рад, индивидуализована допунска настава, додатна настава), вршњачка подршка и вршњачко учење.

Пример плана десегрегације:

- Доношење иницијалне одлуке о промени стања, односно о предузимању мера десегрегације.
- Мобилизација најважнијих актера: представника образовних институција (предшколских установа, школа, школске управе, органа локалне самоуправе), ромске заједнице, ромске организације, родитеља ученика који треба да наставе/започну школовање у новој школи (организовање заједничких састанака, укључивање у предлагање мера десегрегације, припрему за њихову реализацију).
- Израда плана за будуће преусмеравање једног броја деце/ученика из сегрегисане установе у друге установе на територији општине, договор и координација са установама и породицама ученика. Оптималан план подразумева такву расподелу да у једној групи/одељењу не буде више од 15–20% деце/ученика из осетљивих друштвених група и не мање од 3–4% у односу на укупан број ученика у одељењу. План израђује јединица локалне самоуправе у сарадњи са школама и надлежном школском управом.
- Образовна припрема која обухвата додатни рад и подршку деци/ученицима који се распоређују у несегрегисане установе, разговор са васпитачима/наставницима, посета установама и упознавање са новим окружењем, планирање подршке у виду допунске наставе и подршке за израду домаћих задатака за ученике.
- Креирање атмосфере прихватања у установи и уважавања различитости кроз активности усмерене на подизање свести запослених у установи о препознавању сегрегације и њеним последицама (анализе стања и дискусије на седницама васпитно-образовног, односно наставничког већа, радионице за превазилажење предрасуда и прихватање културолошких разлика; радионице за израду плана десегрегације, састанке актива и усаглашавање начина рада; састанке са осталим учесницима у процесу (центром за социјални рад, надлежном школском управом Министарства).
- Припрема за реаговање уколико дође до кризних ситуација.
- Планирање мера превенције дискриминације.
- Припреме логистичке подршке: превоза, пратиоца деце/ученика у аутобусу, обезбеђивање исхране, набавке школске и ИТ опреме.

После наведених припрема започиње реализација другог дела плана – упис деце/ученика у нове школе, затим праћење адаптације и настава образовања и васпитања.

Пример:

Мере које могу да се примењују за појединачно дете/ученика током процеса десегрегације – интеграције ученика ромске националности у друге групе/ одељења у установи:

- мобилизација породице и родитеља свих ученика и деце;
- размештај ученика по клупама – флексибилан, разноврстан са честим ротацијама које личе на игру (дневне, недељне);
- коришћење кооперативног учења, тако да је свака група хетерогеног састава, а сваки ученик има различит и занимљив задатак;
- коришћење похвале, давање задатака које дете/ученик може да оствари, али су стимулативни, делегирање обавеза (нпр. помоћ наставнику);
- уколико постоји педагошки асистент за ромску децу и ученике којима је потребна додатна подршка у образовању, избећи издвајање деце/ученика са асистентом;
- организовање мултикултуралних радионица, презентација, догађаја са циљем бољег упознавања и афирмисања различитих култура.

Значај вршњачке подршке у процесу десегрегације

Вршњачка подршка је значајна за јачање позитивне и подржавајући школске климе у школи, али и за јачање самопоуздања и поправљање слике о себи код ученика који су под ризиком. Огледа се у подршци у учењу, дружењу и учешћу у различитим активностима, као и активностима вршњачких тимова. Кроз вршњачку интеракцију стварају се нова пријатељства и јачају везе међу децом и одељењима, што доводи до динамичне школске кохезије. Процес преношења информација и искуства остварује се на неформалан и деци интересантан начин. Ресурси вршњачке подршке су ученички парламент, вршњачки тим који може деловати у оквиру парламента, али и самостално.

Пример

- Вршњачка подршка може да се организује на нивоу ученичког парламента или вршњачког тима или посебне секције/ваннаставне активности (волонтерског клуба). Један од примера могуће вршњачке подршке је тзв. програм волонтирања – старији ученици пружају подршку у учењу млађим ученицима и друже се са њима. Важно је да ученицима-волонтерима подршку пружи стручни сарадник или друга задужена особа из установе (да прати њихов рад, да их усмерава, да са њима одржава супервизијске састанке).
- Старији ученици (предметна настава седми и осми разред), а након интерне радионице /обуке, пружају конкретну подршку млађим ученицима у изради домаћих задатака и учењу (подршка може да се организује у време продуженог боравка или после наставе). Обука треба да садржи информације о томе на који начин да раде са млађим ученицима, о чему да воде рачуна у односу и комуникацији. Поред подршке стручног сарадника, важно је да ученици добију информације и од одељенских старешина које им могу бити значајне за пружање подршке.
- Школа за ученике-волонтере и ученике који добијају подршку може да организује и бесплатне једнодневне излете, као прилику за дружење, у пратњи наставника.

- Ученици-волонтери могу да помогну и тако што ће бити подршка током социјализације млађих ученика (да учествују у активностима на нивоу одељења које похађају млађи ученици којима је подршка потребна, нпр. да учествују у вођењу и усмеравању спортских игара или неких тимских активности одељења као што је израда предмета за базар, уређење учионице и др.). Улога ученика-волонтера је не само да усмеравају млађе ученике већ и да дају лични пример комуникације, уважавања и прихватања.
- Важно је да школа, како би подстакла волонтирање, размишља и о различитим облицима мотивисања ученика-волонтера (нпр. израда похвалница, додела плакета и симболичних награда у виду књига, карата за представе, организовање вечери дружења за ученике волонтере и др.). У обезбеђивању средстава може да учествује Савет родитеља или јединица локалне самоуправе нпр. преко школског пројекта волонтирања.
- О овим активностима је важно тачно информисати родитеље укључених ученика (волонтера и ученика који им пружају подршку), као и друге органе/ тела установе.

Ко чини вршњачки тим?

Сви ученици који желе да помогну другим ученицима или наставницима у реализацији активности подршке и укључивања других ученика (остале наставне активности, радионице, трибине и други догађаји). Рад вршњачког тима прати психолог или педагог, координира и усмерава његове активности, уз уважавање слободе и иницијативе ученика. Улога наставника је да промовишу вршњачку подршку на нивоу целе школе, изабери вршњачке менторе, ученике под ризиком, обуче вршњаке за пружање подршке у учењу и у активностима (психо-социјалну подршку), затим наставници израђују план вршњачке подршке, који подразумева: организовање, примену и праћење вршњачке подршке на нивоу школе: поделу задужења, временску динамику и евалуирају ефекте вршњачке подршке.

ЗАКЉУЧАК

Превенција сегрегације је сложен процес који захтева укључивање различитих актера и заједнице у целини. Координисано деловање институција образовања, здравства, социјалне заштите, локалне самоуправе, организација цивилног друштва може да допринесе да се правовремено реагује, препозна ризик и планирају мере подршке које доприносе превенцији сегрегације и остваривању права сваког детета на праведно и квалитетно образовање.

Министарство просвете посебну пажњу поклања обезбеђивању сигурних и подстицајних услова за учење и развој ученика. Законом о основама система образовања и васпитања **забрањено је свако дискриминаторно и насилно понашање у установама** образовања и васпитања, а процедуре поступања су детаљно прописане правилницима како би школе стварале сигурно и подстицајно окружење за свако дете.

ПРИЛОЗИ

Прилог 1: Законски и подзаконски оквир

Законским и подзаконским актима је прописано да су све установе образовања и васпитања у обавези да обезбеде сигурно и подстицајно окружење, негују атмосферу сарадње, уважавања и конструктивне комуникације. Установе су такође у обавези да континуирано планирају и реализују активности превенције и заштите од насиља и дискриминације у оквиру програма заштите од насиља, злостављања и занемаривања и програма спречавања дискриминације.

Законска регулатива у установама образовања и васпитања којом се уређује област људских права, заштите од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања прописана је следећим законским и подзаконским актима:

- **Законом о основама система образовања и васпитања** (Сл. гласник РС, бр. 88/2017, 27/2018 – гр. закон, 10/2019, 27/2018 – гр. закон и 6/2020 129/21) у установама образовања и васпитања забрањује се дискриминација, забрањују се понашања којима се вређа углед, част и достојанство деце/ученика, запослених, родитеља (Члан 110), затим забрањено је насиље, злостављање и занемаривање (Члан 111). Уколико дође до повреде чланова забране, установе су дужне да реагују у складу са прописаном процедуром.
- **Правилник о ближим критеријумима за препознавање облика дискриминације од стране запосленог, детета, ученика или трећег лица у установи образовања и васпитања:** (Сл. гласник РС, број 22/2016-49) – [Pravilnik o bližim kriterijumima za prepoznavanje oblika diskriminacije od strane zaposlenog, deteta, učenika ili trećeg lica u ustanovi obrazovanja i vaspitanja](https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/ministarstva/pravilnik/2016/22/1/reg): <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/ministarstva/pravilnik/2016/22/1/reg> – дефинише сегрегацију као посебно тежак случај дискриминације у спровођењу образовно-васпитног процеса (Члан 20).
- **Правилник о поступању установе у случају сумње или утврђеног дискриминаторног понашања и вређања угледа, части или достојанства личности** (Сл. гласник РС, бр. 65/2018) – https://www.paragraf.rs/propisi/pravilnik_o_protokolu_postupanja_u_ustanovi.html – дефинише појам сегрегације у систему образовања, као и мере и активности којима установе раде на превенцији и интервенцији ове негативне појаве.
- **Правилник о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање** (Сл. гласник РС, бр. 46 од 26. јуна 2019, 104 од 31. јула 2020. године) – https://www.paragraf.rs/propisi/pravilnik_o_protokolu_postupanja_u_ustanovi.html – дефинише поступање установе у ситуацијама сумње или сазнања о насиљу које се може десити у установи или које укључује децу и ученике, као и превентивне активности установе у циљу спречавања насиља и развоја просоцијалног понашања.

■ Прилог 2: Листа ресурса

- Брошура за родитеље са циљем унапређивање капацитета образовних установа за спречавање и поступање у случају дискриминације https://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2021/02/Brosura_CIPv05-final-za-roditeljeB.pdf
- Водич кроз превенцију и одговор на дискриминацију за запослене у установама образовања и васпитања, Водич за запослене у установама образовања и васпитања – https://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2021/02/Brosura_CIP_-05-final-za-zaposleneB-1.pdf
- Водич за образовање без дискриминације, Протокол о превенцији и поступању у случајевима дискриминације – <https://www.helsinki.org.rs/serbian/doc/Vodic%20za%20obrazovanje%20bez%20diskriminacije.pdf>

■ Прилог 3: Пример структуре програма

превенције дискриминације и дискриминаторног понашања и вређања угледа, части или достојанства личности (у даљем тексту: Програм превенције)

● Програм превенције

је део предшколског, односно школског програма и развојног плана, а конкретизује се годишњим планом рада установе.

● Годишњим планом рада

установе одређују се:

- превентивне активности
- одговорна лица и
- временска динамика остваривања планираних активности.

■ Поступак израде програма превенције

● Анализа стања

Почетна активност у циљу израде Програма превенције је анализа стања у остваривању равноправности, распрострањености различитих облика нетолеранције и дискриминације, сагледавања потреба учесника у образовању за додатном подршком, специфичности установе и резултата самовредновања и вредновања квалитета њеног рада.

• Програм превенције садржи:

- 1) начине на које се принципи једнаких могућности и недискриминације уграђују и остварују у свакодневном животу и раду установе на свим нивоима, у свим облицима рада (појединац, васпитна група, одељење, ученички парламент, стручни органи и тимови, родитељски састанци, родитељи као појединци и група, савет родитеља);
- 2) начине на које се пружа додатна подршка учесницима образовања и њиховим родитељима из мањинских и осетљивих друштвених група, а нарочито, у случају сметњи у развоју и инвалидитета, здравствених тешкоћа, недовољног познавања српског језика или језика на коме се изводи настава, ризика од напуштања образовања и васпитања и др;
- 3) стручно усавршавање запослених ради унапређивања компетенција за промовисање и развијање културе људских права, интеркултуралности, толеранције, превазилажење стереотипа и предрасуда код учесника у образовању, рад у мултикултуралној групи, односно одељењу, стварање инклузивног окружења, препознавање дискриминације и целисходно реаговање на дискриминаторно понашање;
- 4) начине информисања о правима, обавезама и одговорностима учесника у образовању у спречавању и заштити од дискриминације и дискриминаторног понашања;
- 5) облике и садржаје рада са учесницима у образовању ради превазилажења стереотипа и предрасуда, развијања свести о опасности и штетним последицама дискриминације, унапређивања толеранције и разумевања, интеркултуралности, уважавања и поштовања различитости и др.
- 6) облике и садржаје рада са учесницима у образовању који трпе, чине или сведоче дискриминаторно понашање;
- 7) начине, облике и садржаје сарадње са родитељима, јединицом локалне самоуправе, надлежним органима, службама и др.
- 8) начине поступања у случајевима подношења пријаве установи, односно притужбе поверенику и кривичне пријаве надлежном органу због дискриминаторског поступања и поступања којима се вређа углед, част или достојанство личности;

9) начине праћења, вредновања и извештавања органа установе о остваривању и ефектима програма спречавања дискриминације и дискриминаторног понашања, а нарочито, у односу на:

- учесталост дискриминаторног понашања и број поднетих пријава, притужби, односно кривичних пријава

- распрострањеност различитих облика дискриминације

- број лица изложених дискриминаторном понашању

- учесталост и број васпитно-дисциплинских поступака против ученика и дисциплинских поступака против запослених због дискриминаторног понашања

- број и ефекте предузетих мера и активности које међу учесницима у образовању промовишу толеранцију, уважавање различитости, једнаке могућности и недискриминацију

- степен и квалитет укључености родитеља у спречавање свих облика дискриминације и др.

- остварене обуке стручног усавршавања за спречавање дискриминаторног понашања и потребе даљег усавршавања.

• Завршне активности:

Анализа стања у остваривању равноправности и једнаких могућности у циљу праћења ефеката програма превенције.

- Анализа се разматра у одељењима (часови одељенског старешине и одељенских заједница),
 - на родитељским састанцима,
 - ученичком парламенту,
 - стручним органима и тимовима и
 - на савету родитеља.
- Орган управљања разматра и питања дискриминације у оквиру доношења аката установе (развојни план, годишњи план рада, план стручног усавршавања запослених), усвајања извештаја о њиховом спровођењу и разматрања поштовања општих принципа, остваривања циљева образовања и васпитања и стандарда постигнућа, најмање два пута годишње кроз извештаје директора о свом раду и раду установе.

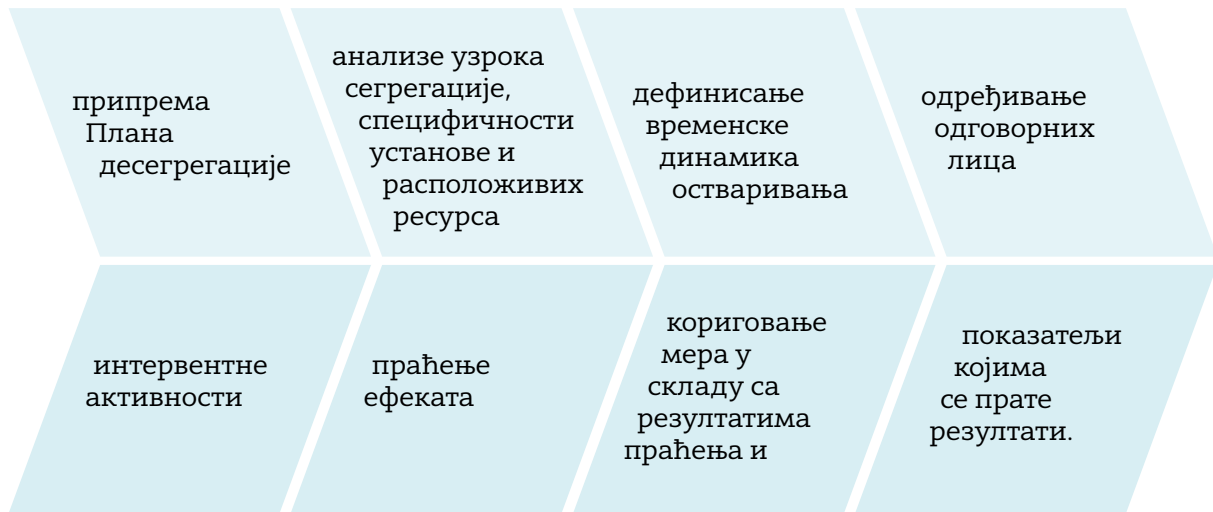
• Десегрегација

Када постоји ризик од сегрегације, Програм превенције се допуњује превентивним активности на спречавању сегрегације и мерама и активностима у процесу десегрегације.

Прилог 4: Превентивне активности на спречавању сегрегације

- формирање етнички, језички, социјално разноврсних група или одељења која су у складу са структуром учесника у образовању на подручју јединице локалне самоуправе као целине, а не само у њеном једном делу;
- организовање активности које су усмерене на подизање свести запослених у установи и родитеља о препознавању и мерама за спречавање сегрегације;
- јачање капацитета запослених за пружање додатне подршке, конципирање програма и предузимање активности усмерених на унапређивање односа међу учесницима у образовању, прихватање различитости у развоју интеркултуралности;
- организовање састанка савета родитеља установе и родитељских састанака у групама и одељењима и обавештавање савета, односно родитеља о структури деце и ученика у установи, положају деце и ученика из осетљивих друштвених група и добробитима које сва деца и ученици имају у групама и одељењима која су етнички, језички и социјално разноврсна;
- обезбеђивање сразмерне заступљености родитеља деце и ученика припадника националне мањине у савету родитеља и општинском савету родитеља. Установа у којој стичу образовање припадници националних мањина статутом уређује и обезбеђује сразмерну заступљеност родитеља деце и ученика припадника националне мањине, односно друштвено осетљивих група;
- обезбеђивање додатне подршке за укључивање у вршњачку групу и инклузивно образовање кроз мере индивидуализације наставе, интензивног учења српског језика или језика националне мањине и друге мере подршке у складу са потребама учесника у образовању, у складу са Законом.

- Мере и активности у процесу десегрегације:

- У случају постојања сегрегисаних група или одељења:

- израда плана распоређивања деце и ученика који су били у посебним групама или одељењима, из разлога који нису у складу са Законом, у друге групе, односно одељења уз вођење рачуна да њихов број драстично не одступа од структуре деце, односно ученика са целокупног подручја јединице локалне самоуправе;
- активности усмерене на подизање свести запослених у установи о препознавању сегрегације и њеним последицама као што су: презентације анализа стања и дискусије на седницама васпитно-образовног, односно наставничког већа, радионице за превазилажење предрасуда и прихватање културолошких разлика; радионице за израду Плана десегрегације, састанке актива и усаглашавање начина рада; састанке са осталим учесницима у процесу (центром за социјални рад, надлежном школском управом Министарства итд.);
- јачање компетенција запослених за унапређивање квалитета наставе и учења, пружање подршке ученицима који су у ризику од осипања и ризичног понашања, формативно оцењивање итд.;
- активности чији је циљ припрема све деце и ученика у установи, укључујући децу и ученике који су били у сегрегисаном окружењу, за креирање толерантне атмосфере, за интеркултуралност и инклузивно образовање, уз одговарајућу разраду механизма безбедности, превенције конфликта међу децом и ученицима, као и атмосфере уважавања различитости;
- јачање веза са породицом и локалном заједницом. Организација састанка савета родитеља и обавештавање родитеља о ситуацији у установи, представљање плана десегрегације и добробити које ће сви ученици имати;
- укључивање вршњачке подршке (формирање вршњачког тима за подршку новопридошлим ученицима, укључивање ученичког парламента и предочавање значаја њихове улоге у целом процесу);
- обавештавање надлежног органа јединице локалне самоуправе о потреби обезбеђивања превоза деце и ученика или средстава за превоз деце и ученика уколико постоји таква потреба у процесу десегрегације.

● Мере које се примењују за појединачно дете и ученика током процеса десегрегације

- Израда плана подршке за свако дете и ученика који је био изложен сегрегацији и који треба да буде премештен у другу групу или одељење, другу радну јединицу предшколске установе или школу. Установа израђује план транзиције, обезбеђује мере психо-социјалне подршке у циљу развијања самопоуздања, самопоштовања, комуникационих вештина, организује мере индивидуализације, по потреби израђује индивидуални образовни план, а на основу претходно остварених, евидентираних и вреднованих мера индивидуализације и израђеног педагошког профила детета и ученика и остварује га у сарадњи са родитељем;
- Укључивање детета и ученика који су због свог личног својства били изложени сегрегацији у све школске активности, уз извршена прилагођавања на основу Плана подршке за дете и ученика или индивидуалног образовног плана;
- Организовање интензивног учења (индивидуализована допунска настава, додатна настава и индивидуални рад), одговарајуће подршке вршњака деци и ученицима који не познају језик наставе (препоручљиво је формирати парове за подршку где ученик који боље зна језик може помоћи другом ученику);
- Организовање вршњачког учења, свакодневних заједничких активности и образовно-васпитног рада са вршњацима из других одељења и израда плана транзиције ка редовним одељењима у циљу инклузије;
- Организовање распореда седења деце и ученика у оквиру одељења или групе који подразумева честе ротације.

■ Прилог 5: Чек-листа за процену квалитета програма превенције дискриминације

		Да	Не	Коментар
1.	Да ли постоји Програм превенције дискриминаторног понашања и спречавања вређања угледа, части или достојанства личности ? Да ли је конкретизован годишњим планом рада?			
2.	Да ли је сачињен у складу са актуелном анализом стања у школи, капацитетима и ресурсима?			
3.	Да ли је Програм јасан, са дефинисаним улогама, одговорностима, временским роковима и задужењима?			
4.	Да ли се остварују активности у складу са Програмом (постоји ли евиденција о томе)?			
5.	Да ли је у остваривање Програма укључено само неколико запослених (нпр. стручни сарадници и неколико наставника/учитеља)?			

		Да	Не	Коментар
6.	Да ли установа сарађује са другим институцијама у превенцији дискриминаторног понашања?			
7.	Да ли је на видним местима у установи постављена листа са именима чланова тима за заштиту од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања?			
8.	Да ли је тим састављен према компетенцијама запослених за ову област?			
9.	Да ли постоји решења о именовању чланова тима за заштиту?			
10.	Да ли постоји план рада тима за заштиту?			
11.	Да ли план рада тима обухвата и активности на превенцији дискриминације?			
12.	Да ли постоје закључци тима који се односе на конкретне активности које ће се реализовати, нарочито када је реч о ситуацијама дискриминаторног понашања?			
13.	Да ли се сваки ниво дискриминације пријављује надлежним органима у складу са прописима?			
14.	Да ли тим разматра и даје предлоге мера за заштиту од дискриминаторног понашања у конкретним ситуацијама?			
15.	Да ли су састанци тима одржавани на регуларној основи (нпр. једном месечно) за рад предвиђен Годишњим планом, а по потреби се заказују у складу са пријављеним ситуацијама?			
16.	Да ли су запослени информисани о својим обавезама у области превенције дискриминаторног понашања?			
17.	Да ли су родитељи увек укључени и благовремено?			

		Да	Не	Коментар
18.	Да ли се у активности укључују и ученици?			
19.	Да ли је успостављен начин праћења и евидентирања који је примерен установи (бележење случајева дискриминаторног понашања)?			
20.	Да ли се редовно евидентирају случајеви дискриминаторног понашања?			
21.	Да ли се сачињавају планови заштите од дискриминаторног понашања			
22.	Да ли се прати остваривање планова?			
23.	Да ли су планови заштите конкретни, са јасно наведеним садржајима, носиоцима активности, очекиваним ефектима , роковима, сарадницима?			
24.	Да ли се ради анализа примене планова заштите?			
25.	Да ли се у школи извештава у вези са заштитом од дискриминације у складу са прописом?			
26.	Да ли је извештај обухватан и да ли садржи релевантне и актуелне податке?			
27.	Да ли извештај има компоненту вредновања и самовредновања?			
28.	Да ли су у оквиру програма стручног усавршавања запослених установе обуке, семинари, стручни скупови повезани са развијањем компетенција запослених за заштиту од дискриминације?			
29.	Да ли је у оквиру стручног усавршавања у установи планирано или су остварени садржаји, теме у вези са заштитом од дискриминације (хоризонтално учење)?			

КА ПРАВЕДНОМ ОБРАЗОВАЊУ
ВОДИЧ ЗА СПРЕЧАВАЊЕ СЕГРЕГАЦИЈЕ У УСТАНОВАМА
ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА И ПРЕДУЗИМАЊЕ МЕРА ЗА
ДЕСЕГРЕГАЦИЈУ

Издавач: Министарство просвете

Ауторке:

Снежана Вуковић

Весна Дасукидис

Миља Кривокућа

Ђурђица Ергић

Дизајн:

MASSVision d.o.o.

Лектура:

Бојана Ђурић

ISBN број: 978-86-7452-084-0

Београд, 2022.